

Sprawozdanie z działalności Działu Dokumentacji Zabytków w roku 2017

W roku sprawozdawczym Działem Dokumentacji Zabytków kierował Sławomir Preiss. W Dziale zatrudniony był kustosz Andrzej Bierca.

Zbiory

Zbiory fotograficzne Działu Dokumentacji Zabytków w okresie sprawozdawczym powiększyły się o fotografie wykonane przez A. Biercę. Sfotografowano zabudowę historyczną oraz zmiany zachodzące w miejskim krajobrazie wybranych stargardzkich ulic. Były to następujące ulice: I. Brygady Legionów, 9. Zaodrzańskiego Pułku Piechoty, 11 Listopada, Władysława Andersa, Basztowa, Bydgoska, Bolesława Krzywoustego, Bolesława Chrobrego, Bogusława IV, Brzozowa, Ciepłna, Stefana Czarnieckiego, Dębowa, Dworcowa, Garncarska, Gdyńska, Grodzka, Marii Skłodowskiej-Curie, Okrężna, Portowa, Józefa Piłsudskiego, Robotnicza, Adama Mickiewicza, Mariacka, Kazimierza Wielkiego, Kuśnierzy, Władysława Sikorskiego, Spichrzowa, Wita Stwosza, Stanisława Staszica, Strażnicza, Andrzeja Struga, Szczecińska, Szewska, Środkowa, Światopełka, Świętojańska, Jana Kochanowskiego, Marii Konopnickiej, Mariacka, Nadbrzeżna, Nasienna, Juliusza Słowackiego, Towarowa, Władysława Łokietka, Jesionowa, Juliana Tuwima, Ochronna, Stefana Okrzei, Mieszka I, Prezydentów RP, Klasztorna, Kuśnierzy, Wojska Polskiego, kard. Stefana Wyszyńskiego. Dokumentowano również zmiany w zabudowie osiedli: 1000-lecia Państwa Polskiego, Zachód i Pырzyckiego.

Spośród obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie Stargardu sfotografowano: kościół parafialny pw. św. Krzyża w Stargardzie – Kluczewie (m.in. prace remontowe elewacji wieży), kościół NMP, kościół św. Jana Chrzciciela, Odwach i kamienice przy Rynku Staromiejskim 3 i 4, miejską wieżę ciśnień, Ratusz Staromiejski, spichlerz, zespół murów obronnych wraz bramami, basztami i bastejami.

Nadto na terenie Stargardu sfotografowane zostały także: aula w gmachu I LO przy ul. Stanisława Staszica, Gimnazjum Katolickie przy ul. Wojska Polskiego, budynki cukrowni w Stargardzie – Kluczewie, park podworski w Stargardzie – Kluczewie, symboliczne pochówki i pomnik poległych żołnierzy Armii Czerwonej przy ul. Lotników w Stargardzie – Kluczewie, Pomnik 15. Południk przy ul. Szczecińskiej, Międzynarodowy Cmentarz Wojenny przy ul. Władysława Reymonta, park Panorama

(budowa ścieżek), park Zamkowy, park 3 Maja, park Popiela oraz następujące mosty: na Kanale Młyńskim, na głównym korycie rzeki Iny, na kanale przy ul. Bydgoskiej i na kanale przy ul. Robotniczej.

W okresie sprawozdawczym sukcesywnie dokumentowane fotograficznie były także: postępy prac realizowanych w magazynie archeologicznym MAH na osiedlu Zachód, prace rozbiórkowe budynków pomiędzy ulicą Towarową a dworcem PKP oraz w tymże miejscu budowa zintegrowanego centrum przesiadkowego, proces wyburzania pawilonów pod budowę parkingu przy ul. Kazimierza Wielkiego, wykopy pod zabudowę przy ul. Kasztelańskiej oraz wyburzanie budynków firmy STARCO przy ul. Barnima.

W styczniu A. Bierca wykonał dokumentację fotograficzną wapiennej płyty nagrobnej (124×81 cm) Carla von der Osten (1697-1769) oraz Christiane Elisabeth von der Osten (z domu von Lepell) (1712-1771) odkrytej podczas prac remontowych (pod posadzką) w kościele pw. Świętego Krzyża w dzielnicy Stargard – Kluczewo.

W dniach od 8 do 10 maja udokumentowany został proces montażu rzeźby kolejarza (autorstwa Grzegorza Łagowskiego), który stanął po stronie południowej Rynku Staromiejskiego w Stargardzie.

W dniach od 23 do 30 listopada A. Bierca dokumentował prace rozbiórkowe Kolumny Zwycięstwa na pl. Wolności w Stargardzie przeprowadzane przez Przedsiębiorstwo Robót Specjalistycznych „Dźwigar” z Włocławka.

Na terenie powiatu stargardzkiego A. Bierca sfotografował zabudowę historyczną w Bytowie (gm. Dobrzany), Chociwlu (gm. loco), Dalewie (gm. Marianowo), Dobzanych (gm. loco), Dolicach (gm. Dobrzany), Dzwonowie (gm. Marianowo), Gogolewie (gm. Marianowo), Kunowie (gm. Kobylanka), Kurcewie (gm. Stargard), Lisowie (gm. Chociwel), Marianowie (gm. loco) i Skalinie (gm. Stargard).

W okresie sprawozdawczym A. Bierca wykonał także dokumentację fotograficzną wybranych zdarzeń i wystaw: festynu historycznego MAH pt. *W krainie Gryfa*, wystawy plenerowej w parku Bolesława Chrobrego pt. *Pionierzy*, wystawy *Stargard i jego mieszkańcy na przełomie XIX i XX wieku w obiektywie ówczesnych fotografów*, wystawy *Ćwiczenia z widzenia 2.0* i wystawy *BASTEJAANIA 1978*.

Do zbiorów Działu w roku sprawozdawczym wpłynęło sześć fotokopii (10 × 15 cm) ukazujących zabudowę Rzeplina (do 1945 r. Repplin) w powiecie stargardzkim, gm. Dolice. Oryginalne fotografie, których kopie przekazał do MAH Myles Metcalfe z Anglii wykonane zostały w latach 1935-1936 i ukazują dom rodziny Stegmann-Stein oraz park dworski i zabudowę gospodarczą.

Ponadto kontynuowane było zakładanie kart do dokumentacji fotograficznej i zbioru map Działu w komputerowym systemie wspomagania pracy muzeów i innych instytucji kultury „MUZEO”. Opracowano rekordy od numeru MS/DZ 110 do nr MS/DZ 148.

Kwerendy

Pracownik Działu A. Bierca w oparciu o materiał zgromadzony m.in. w Dziale Dokumentacji Zabytków udzielił informacji i udostępnił materiały dotyczące:

- pobytu wojsk hetmana Stefana Czarnieckiego pod Stargardem w 1658 r. (na potrzeby pracy semestralnej na US w Szczecinie);

- fotografii sprzed 1945 r. ukazujących witraże w kościele NMP w Stargardzie (dla Muzeum w Koszalinie);
- dawnego stanowiska dowodzenia dywizją lotniczą na byłym lotnisku wojskowym w dzielnicy Stargard – Kluczewo (dla Urzędu Miejskiego w Stargardzie);
- historii budynku przy ul. Bolesława Krzywoustego nr 1 w Stargardzie (dla firmy budowlanej Szubert);
- cmentarza w Burzykowie w dzielnicy Stargard – Kluczewo (dla Urzędu Miejskiego w Stargardzie).

Konferencje

6 listopada pracownik Działu A. Bierca wygłosił referat połączony z prezentacją multimedialną zatytułowany: *Potencjał bojowy 4. Armii Lotniczej PGW AR w latach osiemdziesiątych XX w.* na II Konferencji Geopolitycznej pt. „*O światową republikę rad*”: *ideologia i geopolityka radziecka wobec państw Europy środkowo-wschodniej w latach 1917-1993*, która miała miejsce w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej im. Rotmistrza Pileckiego w Oświęcimiu.

Wystawy

W roku sprawozdawczym Kierownik Działu S. Preiss przygotował wystawę pt. *BASTEJAANIA 1978*, która została otwarta 5 grudnia i eksponowana była do końca 2017 r. Na wystawę składało się dwadzieścia wielkoformatowych (100×100 cm) wydruków fotografii z 1978 r. autorstwa kuratora wystawy wykonanych w ruinach Bastei w parku Piastowskim tuż przed jej odbudową po zniszczeniach wojennych. Prezentowane na wystawie fotografie były efektem pleneru fotograficznego z udziałem Anny Petridis, a zorganizowanego przez Stargardzkie Towarzystwo Fotograficzne. Na wystawie prezentowana była też praca Bernadety Wdzięcznej przedstawiająca portret A. Petridis. Wystawie towarzyszył folder.

Otwarcie wystawy towarzyszyła także prezentacja prac w konkursie ogłoszonym przez MAH w Stargardzie pt. *Selfie z zabytkiem*.

Pozostałe

W roku sprawozdawczym Kierownik Działu S. Preiss oraz pracownik Działu A. Bierca kontynuowali (rozpoczęte w 2016 r.) działania dokumentacyjne (dokumentacja fotograficzna i opisowa) prac plastycznych powstałych podczas plenerów odbywających się w Marianowie od lat 90. XX w. W roku 2017 od maja do października podczas trzynastu wyjazdów sfotografowano i opisano 162 prace. Daje to łącznie 527 prac sfotografowanych i opisanych w latach 2016-2017. Przez te dwa lata prace dokumentacyjne prowadzone były w zabudowaniach dawnego klasztoru cysterek w Marianowie, obecnie domu parafialnego parafii pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny.

16 marca A. Bierca sfotografował działania podjęte z inicjatywy pani sołtys miejscowości Skalin (gmina Stargard) oraz kilku jej mieszkańców. Polegały one na podniesieniu i usadowieniu na wcześniej przygotowanym miejscu (dawnym przykościelnym cmentarzu ewangelickim) fragmentu niemieckiego pomnika

upamiętniającego mieszkańców Skalina (do 1945 r. Schellin) poległych w I wojnie światowej. Fragment zawierający nazwiska trzynastu poległych i jednego zaginionego żołnierza oddzielony został po 1945 r. od podstawy pomnika znajdującej się po dziś dzień w pierwotnym miejscu jego posadowienia tj. przed wejściem do kościoła pw. Matki Boskiej Różańcowej w Skalinie. Rzeźba niemieckiego hełmu wieńcząca pomnik pozostaje zaginiona.

20 listopada A. Bierca oprowadził po Bastei grupę osób ze Stowarzyszenia Edukacji Zawodowej w Eberswalde, przebywającej w Stargardzie na zaproszenie władz miasta w celu nawiązania współpracy transgranicznej.

W roku sprawozdawczym dla potrzeb stacji radiowej „Twoje Radio – 90.3 FM” A. Bierca udzielił następujących wypowiedzi: 12 kwietnia na temat Zbrodni Katyńskiej (emisja 13 kwietnia); 26 kwietnia na temat daty „26 kwietnia 1945 r.” (zdobycia Szczecina przez Armię Czerwoną) i jej znaczenia dla tego miasta; 1 sierpnia z okazji przypadającej w tym dniu siedemdziesiątej trzeciej rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego; 22 września na temat pilota pułkownika Franciszka Kornickiego (1916-2017), żołnierza Polskich Sił Powietrznych na Zachodzie w okresie II wojny światowej. Jego osoba brała udział (i zwyciężyła) w plebiscycie ogłoszonym przez Royal Air Force Museum (Muzeum Królewskich Sił Powietrznych) w Londynie i dziennik „The Telegraph” na bohatera wystawy przygotowywanej przez w/w muzeum na stulecie istnienia RAF w 2018 r.

30 listopada A. Bierca udzielił informacji dziennikarce Głosu Stargardzkiego odnośnie zakończonych prac adaptacyjno – remontowych w czwartym etapie prac w pomieszczeniach dawnego Gimnazjum nr 4, a obecnie SP 11, adaptowanych od 2014 r. na magazyn zabytków archeologiczny MAH (publikacja 15 grudnia).

W dniach 10 i 11 czerwca pracownik działu A. Bierca wraz z dyrektorem MAH Marcinem Majewskim, organizatorem biura Miejskiego Konserwatora Zabytków Mirosławem Opęchowskim i wolontariuszem zabezpieczył znaleziony (wykopany) na terenie budowy osiedla mieszkaniowego *Stella Park* w Stargardzie przy ul. Zwycięzców zbiór 62 bagnietów armii niemieckiej z okresu I wojny światowej typu *S1898/05 (Seitengewehr)* oraz elementy do karabinu systemu *Mauser M1889*. O znalezisku MAH w Stargardzie poinformowało pisemnie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie. Znalezisko było w różnym stopniu skorodowania i wymagało zabiegów konserwatorskich.

29 sierpnia pracownik Działu A. Bierca wraz z Jolantą Aniszewską, Martą Bierca i Piotrem Tarnawskim odbył podróż służbową do Ośrodka Dokumentacji Ziemi Goleniowskiej w Goleniowie i przeprowadził tam kwerendę w kronikach 2. Pułku Lotnictwa Myśliwskiego „Kraków” odnośnie zagadnienia współpracy i kontaktów tej jednostki Wojska Polskiego z jednostką Armii Radzieckiej z Kluczewa.

Pracownik Działu A. Bierca na potrzeby dziesiątego tomu rocznika MAH w Stargardzie pt. „Stargardia” opracował sprawozdanie z działalności Działu Dokumentacji Zabytków w 2016 r.

9 czerwca A. Bierca przeprowadził objazd studialny po byłym lotnisku wojskowym w Kluczewie podczas *IV Zlotu historycznych pojazdów militarnych „Czerwone lotnisko”*, w dzielnicy Stargard – Kluczewo. Podczas objazdu środki transportu (gąsienicowy transporter pływający PTS-M i samobieźną haubicę 2S1 „Goździk”) dla około 50 osób biorących udział w objeździe zapewniła Stargardzka Organizacja Turystyczna,

organizator zlotu. Objazd obejmował zwiedzanie poniemieckich strzelnic samolotowych z lat 30. XX w. oraz wnętrza poradzieckiego hangaro-schronu typu AU-16/2 wzniesionego w końcu lat 80. XX w. dla samolotów Su-27 *Flanker*. W trakcie zlotu w dniach 10 i 11 czerwca na terenie zlotu w namiocie MAH prezentowana była wystawa planszowa pod nazwą: *Kluczewo. Historia pisana w trzech językach*.

15 lipca pracownik Działu A. Bierca zwiedził Muzeum Zimnej Wojny Podborsko 3001 (ekspozycja zamiejscowa Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu), które mieści się w poradzieckim schronie atomowym, kompleksie budynków wzniesionych w latach 60. XX w. pod wsią Podborsko (pow. białogardzki) dla potrzeb Armii Radzieckiej celem składowania ładunków nuklearnych.

30 września pracownik Działu A. Bierca w ramach obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa przeprowadził objazd po wsiach powiatu stargardzkiego: Gogolewo – Dalewo – Dzwonowo – Lisowo, gdzie zwiedzano m.in. kościół parafialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Gogolewie, ruiny kościoła i pozostałości ewangelickiego cmentarza w Dalewie oraz pałac i park w Dzwonowie. Objazd zorganizowało Starostwo Powiatowe w Stargardzie.

22 listopada dla potrzeb Regionalnego Informatora Internetowego A. Bierca udzielił wywiadu na temat historii opuszczonej miejscowości Burzykowo (do 1945 r. Buslar) – dawnej wsi, która od lat 50. XX w. wchodziła w skład radzieckiego garnizonu lotniczego Kluczewo.

Pracownik Działu wspólnie z P. Tarnawskim sporządzili z końcem stycznia raport końcowy z realizacji w 2016 r. trzeciego etapu projektu *Przystosowanie pomieszczeń gospodarczych budynku szkoły gimnazjalnej na magazyn muzealny zabytków archeologicznych*, współfinansowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN). W kwietniu A. Bierca i P. Tarnawski po otrzymaniu dotacji z MKiDN na czwarty etap remontu magazynu archeologicznego w Gimnazjum nr 4 uaktualnili wniosek złożony w listopadzie 2016 r., co umożliwiło podpisanie umowy na dalsze prace w magazynie. W pierwszym rządzie ogłoszony został przetarg nieograniczony na przeprowadzenie prac przewidzianych umową z MKiDN. Nie został on jednak rozstrzygnięty i w związku z tym ogłoszony został drugi przetarg nieograniczony obejmujący zmniejszony zakres prac (w porównaniu z pierwotną umową pomiędzy MAH a MKiDN). Wprowadzone zmiany zostały zaakceptowane przez MKiDN. Drugi przetarg nieograniczony został rozstrzygnięty. Spełniający wymagania przetargowe Zakład Ogólnobudowlany Instalatorstwo i Pomiary Elektryczne Zygmunta Majewskiego ze Stargardu podpisał 20 października z MAH umowę na wykonanie czwartego etapu prac w magazynie archeologicznym. Zakładały one wylanie na całej powierzchni (gdzie jeszcze nie była wylana w poprzednich etapach remontu) posadzki, pomalowanie w całym magazynie posadzki farbą epoksydową, montaż drzwi zewnętrznych wraz z odrzwiami oraz wybudowanie ścianki działowej w hali magazynowej. Wszystkie zakładane prace zostały wykonane w terminie, tj. do 30 listopada 2017 r.

Ryc. 1. Dom rodziny Stegmann-Stein w Rzeplinie (do 1945 r. Repplin), gmina Dolice, lata 1935–1936. Fotokopia w zbiorach Działu Dokumentacji Zabytków MAH w Stargardzie

Ryc. 2. Zabudowa gospodarcza i pracownicy majątku rodziny Stegmann-Stein w Rzeplinie (do 1945 r. Repplin), gmina Dolice lata 1935–1936. Fotokopia w zbiorach Działu Dokumentacji Zabytków MAH w Stargardzie

Ryc. 3. Wapienna płyta nagrobna o wymiarach 124x81 cm Carla von der Osten (1697–1769) oraz Christiane Elisabeth von der Osten (z domu von Lepell) (1712–1771) wydobyta spod posadzki kościoła pw. Świętego Krzyża w dzielnicy Stargard – Kluczewo, wg stanu z 27 stycznia 2017 r. Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 4. Prace remontowe elewacji wieży kościoła pw. Świętego Krzyża w dzielnicy Stargard – Kluczewo, wg stanu z 31 lipca 2017 r. Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 5. Prace przy usadowieniu fragmentu niemieckiego pomnika upamiętniającego mieszkańców Skalina poległych w I wojnie światowej (do 1945 r. Schellin), gmina Stargard, wg stanu z 16 marca 2017 r.
Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 6. Skalin. Usadowiony na przygotowanym miejscu fragment pomnika upamiętniającego poległych w I wojnie światowej mieszkańców Skalina (do 1945 r. Schellin), gmina Stargard, wg stanu z 16 marca 2017 r.
Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 7. Pomnik upamiętniający poległych jeńców w obozie jenieckim Stalag II D przy Alei Żołnierza w Stargardzie, wg stanu z 14 maja 2017 r. Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 8. Poniemiecka strzelnica dla samolotów, objazd studialny po byłym lotnisku wojskowym w Kluczewie (obecnie dzielnica Stargard – Kluczewo) z grupą uczestników IV Zlotu historycznych pojazdów militarnych „Czerwone lotnisko”, wg stanu z 9 czerwca 2017 r. Fot. S. Alex

Ryc. 9. Prace rozbiórkowe budynku przy ul. Zwycięzców w Stargardzie, wg stanu z 27 czerwca 2017 r.
Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 10. Prace rozbiórkowe zabudowy kolejowej pomiędzy dworcem a ulicą Towarową poprzedzające budowę Zintegrowanego Centrum Przesiadkowego w Stargardzie, wg stanu z 22 września 2017 r.
Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 11. Czwarty etap prac remontowo-adaptacyjnych magazynu archeologicznego MAH w Stargardzie, wg stanu z 27 października 2017 r. Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 12. Czwarty etap prac remontowo-adaptacyjnych magazynu archeologicznego MAH w Stargardzie, wg stanu z 22 listopada 2017 r. Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 13. Detale z rozebranej Kolumny Zwycięstwa na pl. Wolności w Stargardzie, wg stanu z 24 listopada 2017 r. Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 14. Rozbiórka Kolumny Zwycięstwa na pl. Wolności w Stargardzie, wg stanu z 25 listopada 2017 r. Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie

Ryc. 15. Wernisaż wystawy Sławomira Preissa *BASTEJAANIA 1978* w gmachu MAH przy Rynku Staromiejskim nr 3. Fot. T. Surma

Ryc. 16. Fragment wystawy *BASTEJAANIA 1978* eksponowanej w okresie od 5 do 31 grudnia 2017 r. w gmachu MAH przy Rynku Staromiejskim nr 3, wg stanu z 20 grudnia 2017 r. Fot. A. Bierca, MAH w Stargardzie